

ZVEZA MED JEZIKOM IN ČLOVEKOVIM DELOVANJEM

Olga Kunst-Gnamuš: Govorno dejanje – družbeno dejanje, Komunikacijski model jezikovne vzgoje, Pedagoški inštitut, Ljubljana 1984, 190 str.

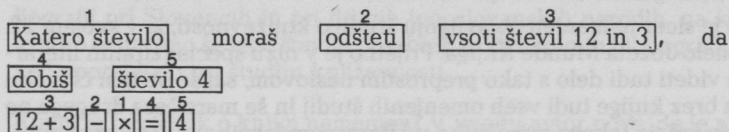
Prizadevna pedagoška raziskovalka na področju slovenskega jezika dr. Olga Kunst-Gnamuš je letos izdala zanimivo knjigo o govornem dejanju kot družbenem dejanju in o komunikacijskem modelu jezikovne vzgoje. To je navidezno raznovrstna tematika, vendar ima veliko skupnega: oba dela knjige preveva težnja po spoznavanju zveze med jezikom in človekovim delovanjem ter po čim naravnejšem jezikovnem pouku.

Govorno dejanje (speech act) zaenkrat pri nas ni splošno znan strokovni izraz. V knjigi ni definicije tega izraza, vendar je iz opisov razvidno, da je govorno dejanje sporočilo v zvezi s človeško prakso. Najbolj izrazite izjave, s katerimi opravimo družbeno dejanje, so takele: *Seja je končana, Izključeni ste iz naše šole, Odpuščeni ste.* Te izjave se ne nanašajo na resnico ali neresnico (konstativi), ampak povzročajo spremembo dejanskosti (performativi). Po Bühlerju in drugih piscih avtorica razlikuje tudi tri jezikovne funkcije (naloge): predstavitveno (reprezentativno), razodevalno (ekspresivno) in pozivno (apelativno, tudi: vplivanjsko, direktivno). Nato pa podrobneje razčlenjuje predvsem pozivno funkcijo. Na mnogih zanimivih zgledih kaže, kako se lahko ista poved razume na različne načine: *Tukaj postaja vroče* lahko pomeni spreminjanje temperature, željo po prezračenju ali celo željo po begu pred najavljačo se nevarnostjo. Razumevanje je namreč odvisno od okoliščin sporočanja. Po drugi strani avtorica tudi opozarja, kako se da eno in isto željo izreči z različnimi jezikovnimi oblikami: *Želim si skodelico kave. – Skuhaj mi kavo. – Ali mi lahko skuhaš kavo? – Ali bi bila huda, če bi te poposila za skodelico kave. – Skodelica kave bi me osvežila.* Izbira jezikovne oblike je odvisna od odnosov med osebami, sogovornikove pripravljenosti na delo, vljudnosti, obzirnosti, govornih navad ipd.

V prvem delu knjige so precej nadrobno razčlenjeni skladenjski naklon (velevanje, spráševanje), gotovostna modifikacija povedi, glagoli mišljenja in rekanja, sporazumevalne norme idr. Za učitelja materinščine je dokaj novo opozorilo na posredno vелеvanje: *Mama, lačen sem (= 'Mama, daj mi jesti.')* – *Mojca, ura bo kmalu osem. (= 'Mojca, pojdi v šolo.')* Za izražanje sporočevalčevega odnosa do sporočenega so na razpolago tudi glagolski ekspozitivi in členki: *Zdi se mi, da je soseda noseča. – Soseda je verjetno noseča.* Po Vendlerju je povzeta zadosti zanimiva razlika v vezljivosti (valenci) glagolov mišljenja in rekanja: *Vem (domnevam, verjamem), da je Peter ukradel denar. – Vem (domnevam, *verjamem), kdo (kako, zakaj) je ukradel denar.* Glagol *verjamem* se veže drugače kot drugi glagoli mišljenja in rekanja, tudi glagol *lažem* je glede vezljivosti zelo svojevrsten. Pri komunikaciji prihaja pogosto do nesporazumov in konfliktov. Na izjavo *Strnadov Peter se slabo uči* so možne tudi nepričakovane reakcije: *Kdo pa je to? Saj ga ne poznam. – Ne vem, ali je to res. – Čemu mi to pripoveduješ?* Zanimanja in mnenja sporočevalca in naslovnika se namreč večkrat ne ujemajo. To kaže, da so poleg jezikoslovja v sedanjem smislu potrebne še raziskave komunikacije, ki bodo spoznavale okoliščine sporazumevanja, udeležence sporočanja ipd.

Medtem ko je prvi del knjige o govornem dejanju kot družbenem dejanju predvsem teoretičen, poskuša biti drugi del praktičen napotek za delo v šoli. Priporočena je zlasti po-

vezava med jezikovno teorijo in prakso (med informacijo in operacijo) ter med maternim jezikom in drugimi učnimi predmeti (med jezikom in poklicnim delom). To je pri šolskem pouku seveda precej težko dosežati, saj gre v šoli bolj za igro ali vajo kot pa za resnično delovanje. Za vzorec povezovanja jezikovnega pouka z drugimi učnimi predmeti je predstavljena primerjava običajne povedi in matematične enačbe:

Nadrobneje so nanizani problemi razvijanja jezikovnih zmožnosti: poimenovanja, stavčne pretvorbe, tvorbe besed, metaforizacije, oblikovanja poročanega govora, raziskovanja pozdravljanja, razumevanja definicij. (Pri definiranju namenilnika vendar ni mogoče govoriti v smislu tradicionalne slovnice o obrazilu -č, saj z razdelitvijo *pe-č*, *stre-č*, *stri-č* dobimo podstave *pe-*, *stre-*, *stri-*, ki ne pomenijo nič). Namesto znane šolske analize jezikovnih celot v dele se avtorica zavzema za strnjevanje delov v celote (za sintetično-analitične postopke). Tu so gotovo še odprte možnosti za poživitev jezikovne vzgoje.

Na splošno pa bi lahko rekli, da drugi del knjige ni tako močan kot prvi. Zamisel o preseganju normativnega koncepta jezikovnega pouka s komunikacijskim ne prepriča. Ta dva koncepta se lahko dopolnjujeta, ne more pa eden drugega zamenjati. Avtorica govori samo o jezikovnih dvojnicah in različicah, treba pa bi bilo priznati, da so mnogi naglasi, načini izgovarjanja ali zapisovanja, jezikovne oblike, besede, besedne zveze ali povedi z vidika knjižnega jezika napačni ali vsaj neustrezni. Norma je bistvena sestavina knjižnega jezika. Odpravljanje napak je za učitelja maternega jezika sicer res mučno delo, toda tega ne more nadomestiti še tako superioren pogled na komunikacijo. Tudi prepričanost o uspešnosti eksemplarnega jezikovnega pouka ne vzdrži, saj je jezik, kot je znano, predvsem sistem ali celo sistem sistemov.

Nova knjiga Olge Kunst-Gnamuš je kljub nekaterim nepopolnostim izvrstna. Informira nas o novih težnjah v filozofiji jezika in navaja mnoge ideje za njihovo izrabo v našem jezikovnem pouku. Zahtevne strokovne pojme s področja pragmatike in komunikacije posreduje na razumljiv način. Odlikuje se po živih primerih, številnih shemah, v drugem delu knjige pa tudi po zanimivih vajah. Očitno je, da avtorici ne gre samo za težnjo po informiranju o novostih v filozofiji jezika, ampak tudi po prenovitvi našega jezikovnega pouka. Učitelj slovenskega jezika bo v knjigi gotovo dobil mnoge pobude za svoje delo, zlasti za povezovanje slovnicega pouka s sporočanjem (s spraševanjem, odgovarjanjem, ukazovanjem, dajanjem navodil, prošnjami ipd.). Navedeni so mnogi vzorci učnih postopkov in mnoga koristna didaktična načela. Za izoblikovanje celotnega koncepta jezikovnega pouka pa bi bilo potrebno še več nadrobneja in zamudnega dela.

Franc Žagar
Pedagoška akademija v Ljubljani